

E-DATA & RESEARCH

MAGAZINE OVER DATA EN ONDERZOEK IN
DE ALFA- EN GAMMA-WETENSCHAPPEN

e-Data & Research verschijnt drie keer per jaar en wordt mogelijk gemaakt door: CBS, Centerdata, CLARIAH, DANS, KNAW Humanities Cluster en ODISSEI.

e-Data & Research stopt, ontwikkelingen gaan door

► PAGINA 3

**Meaningful Memories:
van transcriptie tot annotatie met AI**

► PAGINA 7

Angst voor oorlog neemt toe, gevoel van vrijheid neemt af

► PAGINA 8

Grootste WO2-archief digitaal doorzoekbaar

► PAGINA 10

Handelen in crypto's: spannend, maar niet zonder risico's

► PAGINA 14

Scan deze QR-code met een smartphone om de website van e-Data te bezoeken. edata.nl

Beeld bij artikel *Grootste WO2-archief digitaal doorzoekbaar*. Zie pagina 10.

e-Data & Research: Ctrl+Alt+Del

In 2006 verscheen het eerste nummer van *e-Data & Research*, hét blad over data en onderzoek in de alfa- en gammawetenschappen (ook wel bekend als de “Social Sciences & Humanities”, SSH). Nu, twintig jaar en 66 edities later, nemen we met dit nummer afscheid, maar niet zonder trots op alles wat er voorbij is gekomen. Bedoeld voor onderzoekers, studenten, en eigenlijk iedereen die wilde blijven in de wereld van opslag en hergebruik van elektronische data.

De wieg stond bij DANS, onder leiding van Peter Doorn, met steun van onder meer het IISG, het Huygens Instituut en de Vereniging voor Geschiedenis en Informatica. Eerst waren vooral de geesteswetenschappen aan boord, maar al snel sloten ook de sociale wetenschappen zich aan. In 2013 werd de frequentie van het blad verlaagd naar drie keer per jaar – met 2014 als eigenwijze uitzondering: toen kwamen er twee specials uit, zelfs in het Engels.

Door de jaren heen kende het blad vele gezichten, maar één ding bleef hetzelfde: het was altijd gratis beschikbaar en gedragen door trouwe stakeholders. In totaal kwamen we

dus tot 66 edities, en dit nummer vormt het slotakkoord. De huidige stakeholders zijn CBS, Centerdata, CLARIAH, DANS, het KNAW Humanities Cluster en ODISSEI.

Zelf schoof ik eind 2010 namens Centerdata aan in het bestuur. Sinds 2022 mag ik mezelf voorzitter noemen. Dat klinkt indrukwekkender dan het is: het zware werk lag altijd bij de redactie, met DANS als spin in het web. Ons bestuur vergaderde één keer per jaar – over begrotingen, partners en, jawel, de eeuwige vraag of een papieren blad nog wel van deze tijd was. Het antwoord was telkens: ja. Tot vandaag...

Dat het blad nu stopt, voelt pijnlijk. Steeds minder collega's konden tijd vrijmaken om redactioneel bij te dragen. Toch weiger ik te geloven dat dit het einde is. Landelijke netwerken als CLARIAH en ODISSEI kunnen het initiatief nemen om een doorstart te maken. Want het blijft broodnodig om te vertellen over innovatief onderzoek in de SSH en (vooral jonge) onderzoekers te wijzen op de enorme rijkdom aan databronnen. Veel van die bronnen blijven onbenut, simpelweg omdat men niet weet dat ze bestaan.

Ik heb altijd geloofd in de kracht van *e-Data & Research*. Hoe de toekomst er ook uitziet: Centerdata doet graag mee. Het blad stopt, maar de verhalen, de data en het enthousiasme gaan door. En daar moeten we over blijven praten, waarschijnlijk minder op glanzend papier en meer op het scherm.

Marcel Das

Directeur Centerdata

Voorzitter Bestuur *e-Data & Research*

Marcel Das is directeur van Centerdata sinds 2000. Daarnaast is hij in 2009 benoemd tot hoogleraar Econometrie en Dataverzameling aan Tilburg University.

COLOFON

Uitgever:

e-Data & Research

Redactieadres:

Anna van Saksenlaan 51,
2593 HW Den Haag,
088 0034666,
edata@dans.knaw.nl, edata.nl,
@eDataResearch

Hoofd-/eindredacteur:

Ingrid Korver

Redactie:

Kasia Karpinska, Astrid de Kock,
Hilde van Oirschot, Erica Renckens,
Jetze Touber, Lauren Oude Nijhuis,
Mara Verheijen

Opmaak:

Krijn Ontwerp, Nijmegen

Productie:

Platform P, Rotterdam

ISSN: 1872-0374.

e-Data & Research kosteloos ontvangen? Laat het weten via edata.nl.

e-Data & Research liever (tijdelijk) op een ander adres ontvangen? Geef wijzigingen aan ons door via edata@dans.knaw.nl.

e-Data & Research stopt, ontwikkelingen gaan door

■ ERICA RENCKENS

Wat wij willen is onbeperkte toegang tot alles via één portal of zoekfunctie zonder belemmeringen.' Deze woorden van een onderzoeker werden opgetekend in het eerste nummer van *e-Data & Research*, dat verscheen in juni 2006. Bijna twintig jaar later verschijnt het laatste nummer van het tijdschrift, dat u nu voor u heeft. Niet omdat het doel van de onderzoekers is bereikt, maar wel omdat de ontwikkelingen op dit gebied inmiddels zo ver zijn gevorderd dat het tijd is voor een nieuwe vorm.

Uitdagingen

Al die jaren voorzag het blad onderzoekers en studenten in de sociale en geesteswetenschappen van nieuws en achtergronden op het gebied van digitale onderzoeksdata. Gratis en hoofdzakelijk op papier, zodat de lezer laagdrempelig op de hoogte bleef van wat er speelde binnen en buiten zijn eigen vakgebied. Dit werd mogelijk gemaakt dankzij investeringen van verschillende onderzoeksinstituten, die zich als 'stakeholder' aan het blad verbonden. Sommige voor enkele jaren, andere voor de gehele looptijd.

"Dit vroeg altijd de nodige inzet van de stakeholders", vertelt hoofdredacteur Ingrid Korver. "Niet alleen qua middelen, maar ook van de medewerkers." Het gros van de artikelen werd geschreven door onderzoekers, naast

hun reguliere werkzaamheden bij hun onderzoeksinstituut. "Zij zijn natuurlijk primair onderzoekers en geen journalisten, dus daar ging vaak ook nog wat redactiewerk inzitten."

Afgelopen voorjaar hebben de stakeholders, die samen het bestuur van *e-Data & Research* vormen, besloten om de financiering te beëindigen. Korver: "Instituten moeten natuurlijk zorgvuldig omgaan met hun middelen, en een papieren uitgave brengt onvermijdelijk beperkingen met zich mee. Zo is het bereik en de waardering lastig te meten – hoeveel mensen lezen het blad daadwerkelijk? Bovendien leeft er een sterke wens voor meer interactie met de lezers, iets wat in gedrukte vorm moeilijk te realiseren is."

In gesprek

Bij zo goed als alle stakeholders leeft nog altijd de wens om met onderzoekers in gesprek te gaan over de ontwikkelingen op het gebied van digitale onderzoeksdata, die nog altijd

volop gaande zijn. "Daar gebeurt nu misschien wel meer dan ooit, dus communicatie daarover is zeker belangrijk", stelt Korver. "Wellicht wordt daar nog een geschikte vorm voor gevonden, in verschillende samenwerkingsverbanden wordt hierover gesproken. Als lezers daar ideeën voor hebben, horen we dat natuurlijk ook graag."

Voor nu is dit dus echter de laatste editie van *e-Data & Research*. Dat betekent ook – uiteraard – een correcte afhandeling van alle persoonlijke data. "Eind oktober, als dit nummer bij iedereen op de deurmat of in het postvak ligt, zullen alle contactgegevens van de geadresseerden worden verwijderd", vertelt Korver. "Voor nu wil ik alle lezers bedanken voor hun interesse en betrokkenheid." ●

Bestuursleden aan het woord

Fotografie: Bart van Vliet

‘Een doorstart zou heel mooi zijn’

Susan Aasman (bestuurslid vanuit CLARIAH): “Mijn eerste bestuursvergadering bleek gelijk ook de laatste. Sinds begin dit jaar ben ik voorzitter van de management board van de nieuwe CLARIAH-organisatie, dus vanaf toen zat ik ook in het bestuur van e-Data & Research, als opvolger van Arjan van Hessen. Daarvóór was ik actief lezer van het blad, ook nog van de voorganger Historia & Informatica. Ik ben opgeleid als historica en heb het altijd interessant gevonden om de ontwikkelingen op het gebied van digitalisering te volgen. Niet alleen de projecten, de data en de technieken, maar ook de onderzoekers en hun onderzoekspraktijk. Voor CLARIAH blijft dat ook interessant, ook om te laten zien wat er met alle investeringen in de infrastructuur, en daarmee met geesteswetenschappelijk onderzoek in Nederland, gebeurt. Het zou mooi zijn als er een vervolg komt in een andere gedaante, die beter past bij de wensen en mogelijkheden van nu.”

‘e-Data laat goed de breedte zien’

Ran van den Boom (bestuurslid vanuit CBS): “Elk jaar werken meer dan 1900 unieke onderzoekers met CBS-data. Dat aantal neemt alleen maar toe, zowel in onderzoekers als in aanvragen en projecten. Voor het CBS was e-Data & Research een mooi kanaal om samen met onze partners informatie te delen, in samenhang met andere ontwikkelingen. Het blad laat goed de breedte van het veld zien en biedt tegelijk lezers die al een specifiek doel voor ogen hebben de krenten uit de pap. We vinden het nog steeds belangrijk dat er zo’n kanaal is, maar zouden graag meer interactie willen, met korte lijntjes met de onderzoeker. Daar werken we aan, onder andere via het *self service*-loket. En een gezamenlijk kanaal staat nog op ons wensenlijstje.”

‘De noodzaak blijft bestaan’

Marcel Das (bestuurslid vanuit Centerdata): “Centerdata staat voor het hergebruik van data, daarom past e-Data & Research zo goed bij ons. We willen laten zien welke datasets we beschikbaar hebben en welke *tooling* we ontwikkelen voor alles wat met data te maken heeft. Hoe meer reclame, hoe beter. Al is e-Data juist géén reclameblad en dat maakt het ook zo mooi. De intentie is echt om iets te delen waar anderen van kunnen profiteren, zonder dat je er zelf iets aan verdient. De noodzaak daartoe blijft ook bestaan, sowieso voor de nieuwe aanwas, maar ook voor disciplines die niet zo snel bij de data-bronnen komen, dus we hopen dat er een nieuw platform of middel ontstaat dat de rol van e-Data op een eigentijdse manier kan overnemen.”

‘Digitaal onderzoek blijft een ontdekkingsreis’

Menno Rasch (bestuurslid vanuit het KNAW Humanities Cluster): “Omdat het Humanities Cluster focust op digitaal onderzoek, sluit het naadloos aan bij e-Data & Research. Die focus is inmiddels niet nieuw meer, maar nog altijd wel vernieuwend: het blijft een ontdekkingsreis. De ontwikkelingen blijven gaande en daarvoor is het delen en uitwisselen van kennis heel belangrijk. Dat doel blijft natuurlijk bestaan. Ik zal het in ieder geval gaan missen dat je het blad ergens ziet liggen waar je binnenloopt. Natuurlijk bij universiteiten en kennisinstellingen, maar ook op de leestafels van de KB en het Nationaal Archief. Dat laat goed zien wat we met elkaar delen: data en onderzoekers hebben elkaar nodig.”

‘Tekenend voor deze tijd’

Anja Smit (bestuurslid vanuit DANS): “Onlangs heb ik al die jaargangen nog eens doorgebladerd en het viel me weer op hoe e-Data & Research via onderzoeksdata een aantal velden bij elkaar brengt. Het gaat niet alleen om wetenschapsdata, maar ook om publieke data, erfgoeddata. Die unieke blend van wetenschap en praktijk toont de maatschappelijke waarde van het verzamelen en hergebruiken van onderzoeksdata. Ook zie je door de jaren heen hoe de sociale wetenschappen en de humaniora steeds meer naar elkaar toe te trekken, net zoals je dat bijvoorbeeld ziet in de financieringsstromen. Tekenend voor deze tijd. Het lastige van zo’n fysiek blad is dat je niet weet of en door wie het gelezen wordt. Misschien past digitaal beter, maar dat moet een nieuwe vorm vinden. De behoefte is er in ieder geval.”

‘Inspirerend en leidde tot nieuwe samenwerkingen’

Tom Emery (bestuurslid vanuit ODISSEI): “In de jaren dat e-Data & Research werd uitgebracht, hebben er veel fundamentele veranderingen plaatsgevonden in hoe de sociale en geesteswetenschappen onderzoeksdata organiseren en verwerken. Die ontwikkelingen zie je terug in al die jaargangen. Je las over de uitdagingen en successen van anderen, ook buiten je eigen vakgebied, en dat werkte erg inspirerend. En leidde ook tot nieuwe samenwerkingen. Daarin loopt Nederland internationaal voorop en dat is mede te danken aan het blad. Inmiddels gaan de ontwikkelingen veel sneller en daar zou het format op aangepast moeten worden. De richting wordt niet meer alleen bepaald door de grote spelers, juist de beginnende onderzoekers hebben de vernieuwendste ideeën. We zouden een open vorm moeten vinden waarin zij deze eenvoudig kunnen delen.” ●

CBS maakt dienstverlening microdataservices makkelijker én leuker

Al jarenlang wordt -door instanties die daarvoor gemachtigd zijn- CBS-microdata gebruikt voor statistisch onderzoek. Om de gebruikers van deze service zoveel mogelijk tegemoet te komen en de dienstverlening te verbeteren, wordt op reguliere basis een klanttevredenheidsonderzoek gehouden. De bevindingen hieruit hebben onder andere geresulteerd in het project 'MUZIEK' (Microdata Utility met Zelfbediening, Inzichtelijkheid, Efficiency en Klantgerichtheid). Binnen dit project is een vernieuwd systeem opgeleverd dat transparanter, sneller en gebruikersvriendelijker is voor zowel gebruikers als CBS-medewerkers.

■ ASTRID DE KOCK

Vanwege het beschikbaar komen van nieuwe diensten, nieuwe IT-faciliteiten en de groei van het aantal onderzoekers, projecten, bestanden en wensen van gebruikers werd het tijd voor vernieuwing. Deze vernieuwing komt tot uitdrukking in de combinatie van een webportaal voor onderzoekers met een ander intern administratiesysteem. Via dit portaal kunnen onderzoekers en hun projectleiders op eenvoudige wijze hun administratie regelen, informatie inzien en aanvragen indienen. Verder sluit het nieuwe systeem beter aan bij andere IT-systemen en kan het proces efficiënter worden ingericht. Hierdoor stijgen de kosten voor het gebruik niet of minder hard. Het helpt ook om het strategische doel 'Toegang tot data vergroten' van het CBS-meerjarenprogramma 2024-2028 te behalen. Dit programma omvat meerdere initiatieven om de dienstverlening te verbeteren. Nieuwsgierig geworden? Hierbij alvast een tipje van de sluier opgelicht. Een afbeelding van één van de pagina's van het webportaal dat op 27 oktober 'live' gaat. ●

The screenshot displays the 'Nieuwe vraag of melding' (New question or report) page of the CBS Microdata service portal. The page is structured into three main steps:

- Stap 1: Voordat je je vraag instuurt willen we je graag wijzen op de informatie die je zelf kunt raadplegen** (Before you submit your question, we would like to point you to the information you can consult yourself). This step includes three cards: 'Bekende storingen' (Known issues), 'Veelgestelde vragen' (Frequently asked questions), and 'Handleidingen' (Manuals).
- Stap 2: Geen antwoord gevonden op je vraag? Kies de categorie waar je vraag over gaat** (No answer found for your question? Choose the category your question is about). This step features a dropdown menu labeled 'Categorie' with the placeholder text 'Typ om te zoeken...' (Type to search...).
- Stap 3: Stel je vraag** (Formulate your question). This step includes a text area for the question, a 'Toelichting' (Explanation) field, and a 'Bijlagen' (Attachments) section with a 'Bestanden kiezen' (Choose files) button. A 'Verstuur' (Send) button is located at the bottom right.

Meaningful Memories: van transcriptie tot annotatie met AI

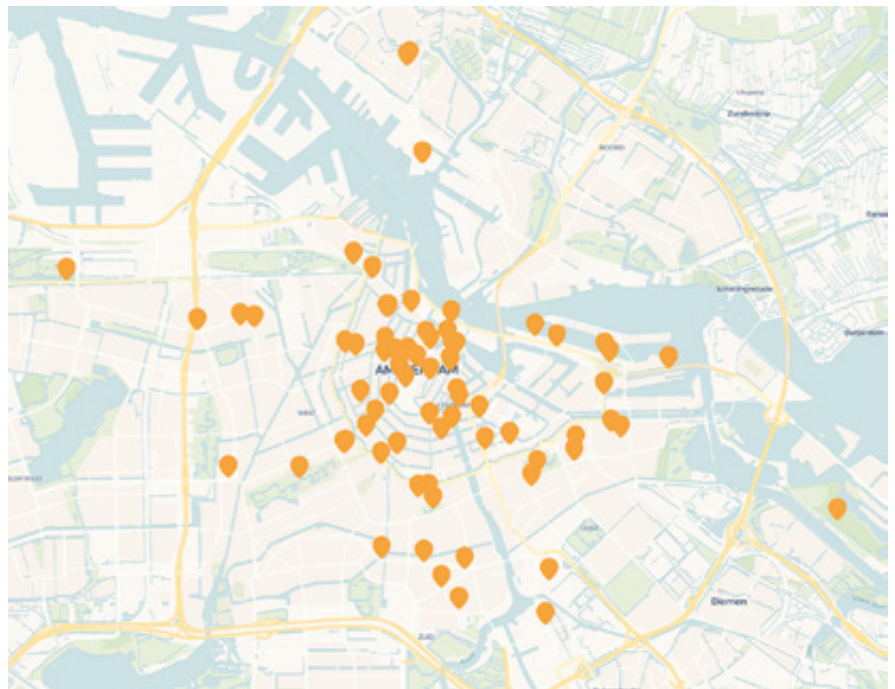
SURF, het UvA CREATE lab en de Amsterdam Time Machine hebben afgelopen jaar gewerkt aan Meaningful Memories: een prototype van een pipeline om oral history-bronnen te transcriberen en te annoteren met machine learning modellen.

■ SIMONE VAN BRUGGEN

Aanleiding hiervoor was het Amsterdam Diaries Time Machine-project, waarin fragmenten van digitaal beschikbare dagboeken met de hand werden geannoteerd. Het handmatig annoteren van geschreven bronnen is al een tijdrovende klus. Op grotere schaal annoteren wordt alleen maar arbeidsintensiever als je ook audio of video wilt analyseren en verrijken. Oral History interviews zijn daarom bovendien vaak geannoteerd op het niveau van het gehele interview, wat het doorzoeken, linken en toegankelijk maken van fragmenten in de weg staat.

De hoofdvraag voor het Meaningful Memories-project was: kunnen we de annotatie van Oral Histories met behulp van AI-modellen vereenvoudigen en versnellen? Met bestaande transcriptiemodellen en taalmodellen is het mogelijk om de data te voorzien van bijpassende labels op zowel woord- als interviewniveau. Denk hierbij aan locaties, thema's of trefwoorden binnen een specifiek domein. Deze annotaties kunnen vervolgens worden gelinkt aan bestaande externe kennisbronnen, zoals Wikidata of Adalink, voor verdere verrijkingen en hergebruik.

De Meaningful Memories-pipeline combineert deze stappen tot een eenvoudig proces, waarmee video- of audiobestanden direct omgezet

De gecontroleerde annotaties kunnen worden toegepast in verdere applicaties. Tijdens de datasprint zijn de locaties waarover in interviewfragmenten wordt gepraat gevisualiseerd op de kaart van Amsterdam.

kunnen worden in geannoteerde transcripties. Deze annotaties volgen bestaande annotatiestandaarden om hergebruik mogelijk te maken en bevatten nauwkeurige referenties naar de originele data, verwijzend naar het specifieke fragment in zowel de originele audio of video als in de transcriptie. Daarnaast blijft de data altijd op eigen server of laptop, zonder gebruik van externe API's. Eventuele correcties kunnen worden doorgevoerd in een human-in-the-loop opstelling.

Na een experimentfase is de pipeline getest tijdens de datasprint van de Amsterdam Time Machine op 18 juni, die werd georganiseerd in het kader van Amsterdam 750. Als brondata gebruikten we interviews uit de collectie van het Amsterdam Museum, gemaakt door studenten Publieksgeschiedenis van de UvA. Deze interviews zijn automatisch omgezet in doorzoekbare tekst, geannoteerd en gelinkt met locaties in Amsterdam.

De deelnemers van de datasprint konden met deze data aan de slag om de resultaten te evalueren en eventuele correcties en toevoegingen te doen. De gecontroleerde annotaties zijn opgeslagen in de AnnoRepo en kunnen worden gebruikt voor verdere verrijkingen of toepassingen. Zo visualiseerden we tijdens de datasprint de geannoteerde interviews op een kaart van Amsterdam.

Het project heeft een werkende proof-of-concept opgeleverd en zal naar verwachting in een vervolgfase worden doorontwikkeld tot een volwaardige onderzoekstool, als onderdeel van een bredere onderzoeksinfrastructuur.

Zie voor meer over het project en de projectdocumentatie:

<https://www.amsterdamtimemachine.nl/meaningful-memories-doorzoekbaar-maken-van-oral-history-interviews-met-ai/>

Met dank aan Ingeborg Verheul (UvA), Leon van Wissen (UvA), Boudewijn Koopmans (UvA) en Annette Langedijk (SURF) voor hun bijdrage aan dit artikel.

Angst voor oorlog neemt toe, gevoel van vrijheid neemt af

Bron: Adobe Stock

De angst voor oorlog is de afgelopen jaren sterk toegenomen: veel Nederlanders vrezen betrokkenheid bij een gewapend conflict. Ook ervaren vrijheden staan onder druk, blijkt uit het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2025. ■ LAUREN OUDE NIJHUIS

Sinds de Russische inval in Oekraïne (2022) en de escalatie van het conflict tussen Israël en Hamas (2023) worden we dagelijks geconfronteerd met oorlogsnieuws. Waar oorlog voorheen vooral ver weg leek, laat het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2025 (NVO) zien dat dit thema voor een grote groep Nederlanders inmiddels veel dichterbij voelt. De angst voor oorlog is de afgelopen jaren sterk toegenomen: in 2021 vreesde slechts 8% dat Nederland betrokken zou raken bij een gewapend conflict, inmiddels is dat opgelopen tot 50%.

Vrijheid als kwetsbaar goed

Naast de zorgen over oorlog is er ook een daling zichtbaar in de ervaren vrijheden. Nederlanders omschrijven vrijheid vooral als kunnen doen wat je wilt, gaan en staan waar je wilt en jezelf kunnen zijn. Daarnaast worden randvoorwaarden als democratie, vrijheid van meningsuiting, persvrijheid en geloofsvrijheid genoemd. Op al deze vlakken voelen mensen zich de laatste jaren minder vrij. Ook zijn

discriminatie, oorlog en aanslagen zichtbaarder geworden in het dagelijks leven. De bevindingen laten zien dat vrijheid door velen wordt beschouwd als een groot, maar kwetsbaar goed.

Oekraïne en Gaza

In deze editie van het NVO werd ook gekeken naar de houding van Nederlanders tegenover de oorlogen in Oekraïne en Gaza. Ongeveer 31% voelt zich verbonden met de oorlog in Oekraïne. Binnen deze groep steunt een ruime meerderheid (79%) het leveren van wapens aan het land. Bij mensen die zich niet verbonden voelen is dat 23%. De verbondenheid met het conflict in Gaza is minder groot (19%), een meerderheid van de Nederlanders (60%) vindt wel dat Nederland zich moet inzetten voor een staakt-het-vuren. Voor mensen die zich sterk verbonden voelen met dit conflict loopt dat percentage op tot 84%.

Monitoronderzoek

Het Nationaal Vrijheidsonderzoek is een langlopend monitoronderzoek

dat sinds 2001 jaarlijks wordt uitgevoerd in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Sinds 2020 wordt de dataverzameling verzorgd door Centerdata, met gebruik van het representatieve LISS panel. Dankzij deze continue metingen ontstaat een uniek inzicht in hoe Nederlanders vrijheid ervaren, hoe dat gevoel verandert over tijd en welke impact internationale ontwikkelingen hebben op binnenlandse opvattingen. De vragenlijst voor deze editie is afgenomen in februari 2025.

De resultaten van het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2025 laten zien dat oorlog geen ver-van-ons-bed-show meer is, maar een directe bron van zorg. Vrijheid wordt door Nederlanders nog altijd gezien als een groot goed, maar wel als een goed dat onder druk staat.

Meer weten of zelf aan de slag met de data van het Nationaal Vrijheidsonderzoek? De verzamelde data worden beschikbaar gemaakt in het LISS Data Archive: <https://www.dataarchive.lissdata.nl/>

Grootste WO2-archief digitaal doorzoekbaar

Het project Oorlog voor de Rechter maakt het grootste Tweede Wereldoorlog-archief van Nederland digitaal doorzoekbaar. Hiervoor heeft het Huygens Instituut speciale tools ontwikkeld.

■ ERICA RENCKENS

Dagvaardingen, NSB-lidmaatschapskaarten, gerechtelijke uitspraken. Het Centraal Archief Bijzondere Rechtsplegingen (CABR) bevat 3,8 kilometer aan dossiers met daarin 30 miljoen pagina's aan documenten over ongeveer 425.000 personen die zijn onderzocht op mogelijke collaboratie met de Duitse bezetter. In het project Oorlog voor de Rechter werken het Nationaal Archief, WO2Net, het Huygens Instituut en het NIOD samen aan het digitaal doorzoekbaar maken van dit grootste Tweede Wereldoorlog-archief van Nederland.

Het Huygens Instituut is daarbij verantwoordelijk voor de techniek die intuïtieve raadpleging mogelijk maakt. Datamanager Lotte Baltussen vertelt: "In het project worden de ingescande dossiers eerst omgezet naar tekst. Daarna stellen we automatisch vast waar een document begint en eindigt, zodat bijvoorbeeld een proces-verbaal van twintig pagina's als één unit wordt gepresenteerd en niet als twintig losse plaatjes."

Baltussen doet daarnaast onderzoek naar gebruikersbehoeften. "Uit dat onderzoek kwam de wens naar voren om chronologisch te sorteren", vertelt ze. "Daarom hebben we documentclassificatie ingezet en sorteren we documenten op volgorde van het

juridische proces. Een aangifte staat bijvoorbeeld aan het begin en een uitspraak meer aan het einde."

Intuïtieve zoekmethode

Op verschillende plekken in de digitale omgeving krijgen gebruikers achtergrondinformatie aangeboden Baltussen: "Met *Named Entity Recognition* geven we beschrijvingen bij termen uit een subset van de WO2-Thesaurus van het NIOD en WO2Net. Ook tonen we bij verschillende organisaties een organogram. Als iemand bijvoorbeeld 'banleider' bij de NSB was, kun je als gebruiker meteen lezen wat iemand dan deed en hoe hoog de persoon in de ladder zat. En op de achtergrond werken we nog aan andere tools om het archief steeds beter doorzoekbaar te maken. Uiteindelijk zal het complete pakket draaien binnen de digitale infrastructuur van het Nationaal Archief."

Al deze tools zorgen ervoor dat de CABR-data op een andere manier toegankelijk zijn dan via de traditionele archiefinventaris. Baltussen: "Zo'n inventaris is best handig, zelf werk ik er dagelijks mee, maar de meeste mensen zoeken niet op zo'n manier." Baltussen denkt dan ook dat meer archieven zullen overstappen naar meer intuïtieve zoekmethodes, met contextuele samenhang tussen documenten. Baltussen: "Verschillende

archieven tonen interesse in de tools die we voor Oorlog voor de Rechter hebben ontwikkeld. Dat is een mooie bijvangst van dit project."

Digitaal meer mogelijk

"We hebben inmiddels ongeveer een derde van het CABR doorzoekbaar gemaakt, het digitaliseren duurt nog tot 2027", besluit Baltussen. Omdat er een kleine kans bestaat dat sommige mensen die in het archief worden genoemd nog in leven zijn, kan het digitale archief om privacy-redenen alleen worden doorzocht op beveiligde computers in de studiezaal van het Nationaal Archief. Baltussen: "We zijn in overleg met de Regionale Historische Centra om ook op andere plekken in Nederland beveiligde toegang te bieden. Intussen werkt het ministerie van OCW aan een wetswijziging die het mogelijk moet maken om het CABR online te zetten."

Via de website oorlogvoorderechter.nl kunnen geïnteresseerden thuis zoeken op namen van personen die zijn onderzocht. Dit geldt niet voor namen van bijvoorbeeld slachtoffers of getuigen. Baltussen: "Binnen de digitale omgeving kunnen deze namen wél worden gevonden. Dat zal voor onderzoekers en ook voor nabestaanden nieuwe informatie en nieuwe inzichten kunnen opleveren. Daarom is dit project zo bijzonder." ●

Replication Games: robuustheid testen met CBS-gegevens

De sociale wetenschappen omarmen open science steeds meer. Grootschalige replicatie-initiatieven en strengere regels voor transparantie zijn steeds gebruikelijker in voor-aanstaande tijdschriften. Toch is er één groot probleem: de toenemende afhankelijkheid van data die moeilijk toegankelijk is, zoals administratieve microdata van het CBS. Voor veel onderzoekers vormen de tijd, kosten en procedures om opnieuw toegang te krijgen zo'n belemmering dat replicatie in de praktijk moeilijk wordt.

■ KASIA KARPINSKA

Om hier iets aan te doen, organiseren ODISSEI en het Institute for Replication de CBS Replication Games. Tijdens dit driedaagse hackathon-achtige evenement gaan teams van onderzoekers proberen om de resultaten van zes economische papers die sinds 2020 in toonaangevende tijdschriften zijn gepubliceerd, te reproduceren en te testen op hun robuustheid. Elk van deze onderzoeken is volledig gebaseerd op microdata

van het CBS, aangevuld met openbaar beschikbare datasets en voorzien van openbaar beschikbare code.

Door replicators, infrastructuur en toegang tot data samen te brengen, wordt met de Replication Games aangetoond hoe onderzoek met beperkte toegang toch aan strenge reproduceerbaarheidstests kan worden onderworpen – mits er voldoende tijd, expertise en middelen worden geïnvesteerd. ●

Bron: Adobe Stock

Comparative Panel File

Onderzoekers hebben een oplossing gevonden voor het vergelijken van data uit huishoudpanels van verschillende landen. De open-source tool *Comparative Panel File* (CPF), ontwikkeld door Konrad Turek, Matthijs Kalmijn en Thomas Leopold, harmoniseert gegevens uit zeven grote huishoudpanels: Australië (HILDA), Duitsland (SOEP), het Verenigd Koninkrijk (UKHLS), de Verenigde Staten (PSID) en Zuid-Korea (KLIPS). Onlangs is ook het LISS panel

toegevoegd, waardoor deze nu vergelijkbaar is met data uit andere landen. CPF maakt het mogelijk om survey-vragen en meetschalen, die vaak van elkaar verschillen, op één lijn te brengen. Dit vergemakkelijkt internationaal onderzoek naar levenslopen en huishoudens aanzienlijk.

CPF is gratis te downloaden via: <https://cpfddata.com>

Zo maak je kwalitatieve data herbruikbaar

Interviews, informatie uit focusgroepen of dagboeken – allemaal voorbeelden van kwalitatieve data die gebruikt worden in onderzoek. Een vernieuwde handboek bekijkt de unieke uitdagingen van het beschikbaarstellen van kwalitatieve data en geeft richtlijnen voor de verschillende fases in het onderzoeksproces.

■ RICARDA BRAUKMANN

Kwalitatieve onderzoeksdata bevatten een schat aan informatie en zijn erg interessant voor hergebruik, maar ze komen ook met unieke uitdagingen: Het verwijderen of beschermen van persoonsgegevens is in deze ongestructureerde data lastig of onmogelijk. Bij gevoelige onderwerpen of kwetsbare groepen kunnen de data dan ook niet openbaar gedeeld worden. Ook is de context belangrijk voor de interpretatie van kwalitatieve data waardoor het extra van belang is om een hergebruiker voldoende informatie te geven om de juiste conclusies te kunnen trekken.

DANS ondersteunt het beschikbaarstellen van kwalitatieve data en de interviews uit de Oral History collectie zijn zelfs een van de grootste collecties in de DANS Data Station Social Sciences and Humanities. DANS werkt vaak samen met de data-eigenaren om de kwalitatieve data voor te bereiden voor publicatie en de juiste toegangscategorie te kiezen (zie ook de februari editie 2023 van e-Data & Research: <https://edata.nl/2023/02/24/rust-vinden-door-je-verhaal-te-vertellen/>). In 2023 ontstond het idee om de ervaringen samen te vatten in een handboek en de eerste versie van de Guidebook *'Making Qualitative Data Reusable'* is inmiddels al bijna 14 duizend keer bekeken. Een vernieuwde versie wordt binnenkort gepubliceerd.

Langs de life cycle

De guidebook neemt de lezer mee langs de research data life cycle en geeft voor elke stap tips om de herbruikbaarheid van de kwalitatieve data te verbeteren.

Aan het begin van het onderzoek is het al van belang om na te denken of en hoe de data gedeeld kunnen worden. "Vaak zien we dat onderzoekers data wel willen delen en dat er geen ethische bezwaren zijn maar dat het niet goed is verwerkt in de informed consent formulieren", vertelt Maaïke Verburg (DANS), een van de auteurs. Informed consent blijft echter de meest gebruikte juridische basis om data te delen en het advies is dan ook

Licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/): CESSDA Training Team (2017 - 2022). CESSDA Data Management Expert Guide. Bergen, Norway: CESSDA ERIC. Retrieved from <https://dmeq.CESSDA.eu/>

om herbruikbaarheid van begin af aan centraal te stellen en deelnemers hierin mee te nemen.

As open as possible, as closed as necessary

"Dat betekent echter niet dat alle data zo maar openbaar moeten worden", legt Verburg verder uit. "De guide besteedt aandacht aan de ethische aspecten van kwalitatieve data, zoals de CARE principes, en bespreekt de afwegingen die we moeten maken tussen de waarde van het beschikbaar stellen en de mogelijke risico's voor de deelnemers". Een centraal onderdeel van de guide is dan ook een beslisboom waarin de verschillende opties worden toegelicht: van open of restricted access tot beveiligde omgevingen. "Voor alle datasets geldt dat in elk geval documentatie beschikbaar zou moeten zijn en promoten we het principe *as open as possible, as closed as necessary*."

Open formats

Tips om de transparantie te bevorderen geeft de guidebook bijvoorbeeld in een nieuw hoofdstuk over pre-registratie voor kwalitatieve data. Voor het verwerken en analyseren van data wordt het belang van open formaten en free en open source software (FOSS) benadrukt en tot slot worden voorbeelden gegeven van gepubliceerde kwalitatieve datasets.

De auteurs hopen dat de nieuwe guidebook verder zal bijdragen aan de toegankelijkheid van kwalitatieve data en het hergebruik ervan. De nieuwe guidebook is beschikbaar op Zenodo en wordt tijdens het Open Science Festival in Groningen op 24 oktober, gepresenteerd in een workshop sessie. ●

Hoe een digitale dataverzameling kan bijdragen aan de zorg voor glascollecties

Musea beschouwen glas als een stabiel materiaal binnen hun collecties. Terwijl tien tot vijftientig procent van de glasobjecten gevoelig is voor klimaat- en temperatuurwisselingen, die onomkeerbare degradatie veroorzaken. Het is moeilijk om betrouwbare informatie te vinden, die nodig is om goed voor glascollecties te zorgen. Het project Collectiekennis 2.0 /Glas van de Stichting Behoud Moderne Kunst wil hier verandering in brengen. ■ **JETZE TOUBER**

Stichting Behoud Moderne Kunst ([SBMK](#)) richt zich sinds 1995 op projecten rond beheer en behoud van hedendaagse beeldende kunst. Hierbij komen zowel materiaaltechnische als ethische vraagstukken aan de orde, met als doel het ontwikkelen van 'good practice' waarvan alle belanghebbenden profijt kunnen hebben. Dit gebeurt in wisselende samenwerkingsverbanden met collectiebeheerders, conservatoren, restauratoren, wetenschappers, kunsthistorici en kunstenaars. Eerder ontwikkelde SBMK al samen met musea, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Universiteit van Amsterdam digitale platforms voor plastics en fotografie.

Digitale basisstructuur

Doel van het Glasproject is de ontwikkeling van een digitale basisstructuur, waarin bestaande kennis en onderzoeksresultaten, die nu niet openbaar

beschikbaar zijn, een plaats vinden en met elkaar gekoppeld worden. Zo wordt beschikbare kennis uit verschillende (internationale) hoeken vindbaar en bruikbaar. De bandbreedte varieert van afbeeldingen van objecten met kunsthistorische bijschriften tot artikelen over samenstelling van glas en schadefenomenen zoals 'glasziekte'. Natuurwetenschappelijke onderzoeksresultaten zijn behulpzaam om de conditie van glas vast te stellen en (preventieve) conserveringsmaatregelen te onderbouwen.

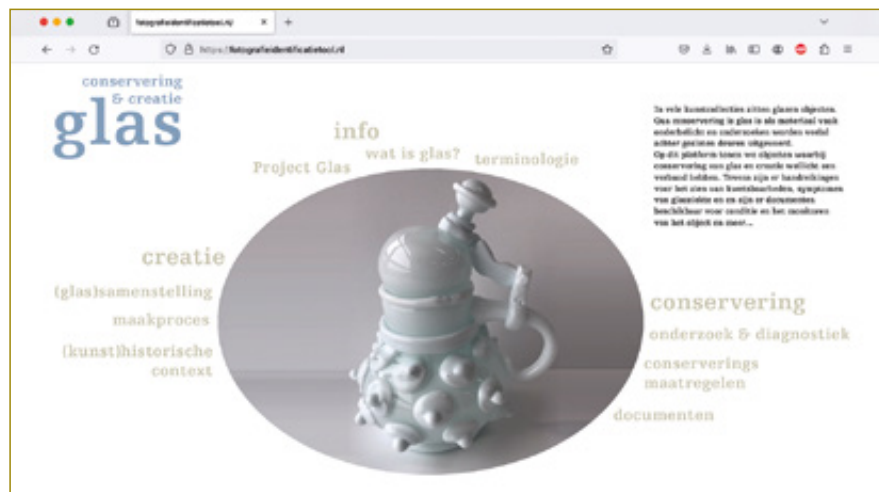
Twee bronnen

De start van de inhoudelijke invulling van het digitale platform ligt in de koppeling van twee bronnen: de zogenoemde 'Gidscollectie' van Museum Boijmans Van Beuningen en het 'Archief Valkema', in beheer van Stichting Vrij Glas. De 'Gidscollectie' bestaat uit circa tachtig objecten uit de glascollectie van het museum, waar-

van de conditie de afgelopen vijftien jaar extra in de gaten is gehouden. Deze vormen een referentiepunt voor bijvoorbeeld degradatiefenomenen. Het archief van glaskunstenaar en docent Sybren Valkema bevat meer dan 100.000 gedigitaliseerde documenten met informatie over het ontwerp en de productie van glas, technieken, recepturen en experimenten. Het platform maakt bijvoorbeeld verbanden zichtbaar tussen objecten uit de gidscollectie en specifieke methoden van vervaardiging die Valkema heeft beschreven.

Uitbreiding

Het eenjarige project is gesubsidieerd door het Nederlandse knooppunt van de European Research Infrastructure for Heritage Science ([E-RIHS](#)). Het project richt zich, vanuit de SBMK-doelgroep, voornamelijk op glasobjecten uit de twintigste en eenentwintigste eeuw in Nederlandse en Vlaamse museale collecties, waaronder kunstobjecten, fabrieks- en studioglas. Enkele oudere voorwerpen krijgen aandacht om specifieke degradatievormen te kunnen opnemen in het gewenste overzicht. Het digitale platform dat in december online gaat, vormt een basis, die in de toekomst verder ingevuld en uitgebreid kan worden. Het platform zal dan ruimte bieden aan zowel verschillende soorten glas en glasobjecten als verschillende soorten kennis en data. Denk aan vergelijkbare objecten in andere collecties, aanvullende objectgroepen, nieuwe kennis en actuele onderzoeksresultaten. ●

Schetsontwerp Project Glas – collectiekennis 2.0

CLARIAH-NL ontwikkelt door

Binnen de nieuwe organisatie CLARIAH-NL wordt de bestaande onderzoeksinfrastructuur beheerd én verder ontwikkeld, vertelt CTO Roeland Ordelman.

■ ERICA RENCKENS

Het afgelopen jaar is het enigszins stil geweest rondom CLARIAH. Maar dat betekent allerm minst dat er niks is gebeurd, vertelt Roeland Ordelman, Chief Technology Officer. “We zijn druk bezig geweest met de transitie van projectstructuur naar een samenwerkingsstructuur om de infrastructuur goed te kunnen beheren voor de onderzoeksgemeenschap.”

In de zomer van 2024 liep het project CLARIAH-Plus af. Het was het laatste in een reeks projecten waarin zo’n vijftien jaar lang werd gewerkt aan de ontwikkeling van een digitale onderzoeksinfrastructuur voor de geesteswetenschappen. “Als een project ophoudt, gaat iedereen andere dingen doen. Dan is het moeilijk om het beheer te organiseren. Dat was een van de belangrijkste redenen om CLARIAH-NL als organisatie op te zetten”, vertelt Ordelman. “Nu kunnen we afspraken met de betrokken partners maken, zodat de verschillende instituten die stukjes van de infrastructuur hebben ontwikkeld, deze ook draaiende kunnen houden en doorontwikkelen. Bijvoorbeeld via nieuwe projecten zoals het SSHOC-NL project dat we momenteel samen met ODISSEI uitvoeren.”

Ondertussen is CLARIAH-NL ook bezig met een aanvraag in de LSRI-upgrade call van NWO, waarmee bestaande grootschalige onderzoeksinfrastructuren kunnen worden uitgebreid of verbeterd. “In het verleden hebben we bijvoorbeeld weinig gedaan met AI, omdat dat destijds niet zo ver ontwikkeld was als nu”, vertelt Ordelman. “Werken met AI binnen

onderzoek biedt kansen, maar heeft ook implicaties over hoe we de onderzoeksinfrastructuur inrichten. Daar gaan we mee aan de slag. Ook willen we dat onderzoekers makkelijker bij data en tools op verschillende plekken kunnen komen en beter inzicht krijgen over de mogelijkheden van de infrastructuur.”

Balans

Hoe weet CLARIAH-NL wat onderzoekers nodig hebben? “Dat is een heel belangrijk thema binnen de organisatie”, aldus Ordelman. “We bouwen geen infrastructuur om de infrastructuur; we willen hoogwaardig onderzoek mogelijk maken. Het gaat uiteindelijk om de fantastische publicaties die onderzoekers kunnen maken dankzij de infrastructuur.” Het is daarom belangrijk om in gesprek te blijven met de gebruikersgemeenschap. “Voordat je iets gaat bouwen, moet je weten waar onderzoekers behoefte aan hebben, hoe het aansluit bij de dagelijkse onderzoekspraktijk. Dat kan simpelweg rekencapaciteit zijn. Of veilige toegang tot data. Of hulp bij het gebruik van AI. En ook tijdens het bouwen moeten we steeds blijven checken of dit inderdaad aansluit bij de behoeften. Daarna komt het demonstreren aan de gebruikers, bijvoorbeeld via summerschools.”

De organisatie daarvan is soms een lastige balans, erkent Ordelman. “Het draait ook om verwachtingsmanagement. Elke individuele onderzoeker wil natuurlijk van alles. Maar we hebben relatief beperkte middelen waarmee we heel veel moeten doen. De uitdaging is dus om te zien wat er in grote lijnen mogelijk is.” ●

Roeland Ordelman

Van lokaal tot Europees

Ordelman: “Onderzoekers werken binnen hun eigen instituut natuurlijk ook met de eigen IT’ers. En dan gebeurt er ook nog van alles op Europees niveau. CLARIAH-NL zit daar op nationaal niveau tussen en draagt eraan bij dat alles goed op elkaar aansluit, en niet iedereen met zijn eigen ding bezig is.”

Data Access Broker - een stap naar snellere en veiligere toegang tot de gegevens

Toegang krijgen tot gevoelige gegevens voor wetenschappelijk onderzoek is vaak een langdurig en ingewikkeld proces. Elke organisatie heeft zijn eigen datasets, met specifieke aanvraag-procedures, formaten en beveiligingsvereisten. Voor onderzoekers betekent dit dat ze zich door een doolhof van formulieren, goedkeuringen en technische obstakels moeten worstelen voordat ze echt met hun analyse kunnen beginnen.

■ KASIA KARPINSKA EN LUCAS VAN DER MEER

Om dit proces makkelijker te maken, werken ODISSEI en SURF samen aan een Data Access Broker – een dienst die toegang tot gegevens transparanter, efficiënter en veiliger moet maken.

Hoe werkt DAB?

De Data Access Broker (DAB) fungeert als een centraal toegangspunt waar onderzoekers op een uniforme manier toegang kunnen aanvragen tot een breed scala aan datasets. In plaats van voor elke dataleverancier andere procedures te moeten kennen en volgen, kunnen onderzoekers via de Broker één aanvraag indienen. De Broker handelt vervolgens de communicatie af met de betreffende gegevensbeheerder. Zodra de toegang is verleend, kan de Broker ook veilige technische verbindingen tot stand brengen, zodat onderzoekers de data in beveiligde omgevingen kunnen analyseren zonder gevoelige bestanden te hoeven versturen. De toegangsvoorwaarden zoals gespecificeerd door de gegevensleveranciers worden gecodeerd in een machine-verwerkbaar formaat, met behulp van de Open Digital Rights Language (ODRL).

Voordelen van de DAB

Voor onderzoekers zijn de voordelen duidelijk: minder administratieve rompslomp, meer duidelijkheid over de beschikbaarheid en voorwaarden van data, en een soepelere workflow van aanvraag tot analyse. Dit is vooral belangrijk binnen de

sociale wetenschappen, waar het combineren van datasets van meerdere organisaties steeds gebruikelijker wordt. Door drempels weg te nemen, helpt de Data Access Broker onderzoekers zich te concentreren op hun kerntaak: het ontwikkelen van nieuwe inzichten. Bovendien bespaart de Data Access Broker de gegevensbeheerder ook tijd door het toegangsverzoek grotendeels automatisch te verwerken.

Uitdagingen

Tegelijkertijd is het opzetten van zo'n dienst niet zonder uitdagingen. Elke dataleverancier heeft zijn eigen wettelijke regels, toestemmingsvoorwaarden en technische infrastructuur. Voor het op elkaar afstemmen van al die verschillende vereisten in één gestroomlijnd proces, is veel coördinatie en vertrouwen nodig. Bovendien is er nog steeds de kwestie van standaardisatie: hoe zorg je ervoor dat een enkel systeem geschikt is voor zowel zeer gevoelige data, zoals medische gegevens, als minder gevoelige data, zoals die van een enquête?

Ondanks deze knelpunten wordt het potentieel van de Data Access Broker breed erkend. Het slaat een brug tussen onderzoekers en gegevensbeheerders en is daarmee een grote stap naar een toegankelijker en FAIR datalandschap in Nederland. De verwachting is dat de faciliteit in 2026 in gebruik zal zijn voor de sociale wetenschappen. ●

AGENDA

24 oktober

Open Science Festival Groningen

Een levendige dag vol sessies, uitwisselingen en ontmoetingen voor onderzoekers en ondersteunend personeel uit alle disciplines.
<https://opensciencefestival.nl/>

4 november

ODISSEI Conferentie 2025 Utrecht

Met keynotepresentaties door Mercè Crosas en Melinda Mills. Mercè Crosas is hoofd van de SGW-afdeling van het Barcelona Supercomputing Center, lid CODATA-bestuur en medeoprichter van Dataverse. Melinda Mills is hoogleraar demografie en bevolkingsgezondheid en directeur van de Demographic Science Unit aan de Universiteit van Oxford. Inschrijven is gratis en kan tot 20 oktober 2025.

<https://odissei-data.nl/event/odissei-conference-2025/>

6 november

Health-RI conferentie 2025 Utrecht

Het thema dit jaar is 'Thriving together into the health data space'. Tijdens de conferentie krijg je inzicht in de ontwikkeling van de nationale gezondheidsdata-infrastructuur binnen de context van de European Health Data Space (EHDS).

<https://www.aanmelder.nl/healthriconferentie2025/home>

6 november

Werelddag van de Digitale Duurzaamheid 2025 Utrecht

Op de Werelddag voor digitale duurzaamheid, de eerste donderdag van november, zetten organisaties overal ter wereld de schijnwerpers op het toekomstbestendig toegankelijk maken van digitale collecties. Op deze dag verken je hot topics zoals AI en cybersecurity. Ook hoor je hoe je multimedialbestanden als podcasts, VR, 3D-bestanden en sociale media archiveert.

<https://netwerkdigitaalergoed.nl/agenda/werelddag-van-de-digitale-duurzaamheid-2025/>

13 november

CBS-microdatamiddag Den Haag

Het thema van de bijeenkomst is 'Onderwijs'. Er worden presentaties gegeven en er zijn posterpresentaties. Meer informatie en aanmelden kan via CBS-Microdatamiddag: Onderwijs - Home. Wil je een poster presenteren? Mail dan naar mdgebruikersdag@cbs.nl

CLARIAH Summerschool

Van 30 juni tot 2 juli 2025 vond de CLARIAH Digital Heritage and Humanities Summer School plaats bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam. Dit intensieve driedaagse programma bracht leden van de gemeenschap uit de geesteswetenschappen, sociale wetenschappen en bibliotheeksector samen om het gebruik van digitale tools en datasets in erfgoed- en geesteswetenschappelijk onderzoek te verkennen.

Via plenaire lezingen en discussies maakten deelnemers kennis met gedeelde interdisciplinaire thema's binnen digitaal erfgoed- en geesteswetenschappelijk onderzoek. Daarnaast verdiepten zij hun kennis in het gebruik van digitale collecties, datasets en tools binnen hun eigen onderzoek, door deel te nemen aan één van drie thematische tracks onder begeleiding van experts. Er was een track over linked data-applicaties, waarin Richard Zijdemans (IISG) deelnemers introduceerde in het werken met Linked Open Data in historische en erfgoeddatasets. In de track (Cultureel erfgoed) Onderzoeksdata en ELSI verkenden de deelnemers, onder begeleiding van Sabrina Sauer (RUG) en collega's, de ethische, juridische en sociale aspecten van datamanagement, met aandacht voor FAIR- en CARE-principes en praktische toepassingen zoals data-envelopes. Christian Olesen (UvA) bood in een andere track training in het gebruik van de Media Suite en tools voor het zoeken, annoteren en analyseren van audio-visueel erfgoed. Het driedaagse programma werd afgesloten met een gezamenlijke sessie waarin deelnemers werkten aan het ontwikkelen van interdisciplinaire digitale onderzoekswerkflows en -praktijken die zij in hun eigen projecten en instellingen kunnen toepassen.

De summer school bood niet alleen concrete technische en methodologische vaardigheden, maar faciliteerde ook kritische gesprekken over toegang, bias en interdisciplinaire samenwerking. Veel deelnemers vertrokken met nieuwe projectideeën, onderzoekspartners en een helderder pad om digitale erfgoedtools, datasets en collecties in hun eigen werk te integreren.

Gezien de enthousiaste reacties zal CLARIAH in de toekomst nieuwe edities van de summer school aanbieden. Voor volgend jaar is het doel om een vierde track toe te voegen rondom tekstanalyse vanuit literair, historisch en/of taalkundig perspectief. Ook streeft CLARIAH ernaar om in de editie van 2026 ECTS-punten toe te kennen per track.

ESRA Conference 2025

Waar je normaal gesproken midden juli een rustige campus zou verwachten, bruisde Universiteit Utrecht van de activiteit. Van 14 tot en met 18 juli 2025 vond daar de ESRA Conference 2025 plaats: een tweejaarlijkse conferentie georganiseerd door de European Survey Research Association. Deze bijeenkomst brengt onderzoekers, methodologen en statistici van over de hele wereld samen om de laatste ontwikkelingen op het gebied van surveyonderzoek te delen en te bespreken. Dit jaar was Utrecht de trotse gaststad.

Met als thema *"Promises and problems of new and alternative data sources and data formats for survey research. Methodological challenges and substantive conclusions"* stond de conferentie in het teken van vernieuwing én reflectie. De week begon met diverse short courses op maandag, gevolgd door een feestelijke openingsborrel en keynote-lezing in de Stadsschouwburg. Dr. Kristen Olson (University

of Nebraska-Lincoln) beet het spits af met een lezing over de veranderende wereld van survey methoden, de impact van technologische ontwikkelingen en de blijvende waarde van traditionele benaderingen.

De rest van de week bood een gevarieerd programma met presentaties, netwerkmogelijkheden en informatiestands van organisaties zoals GESIS – Leibniz Instituut voor de Sociale Wetenschappen en Centerdata. Op dinsdagavond vond een feestelijke uitreiking plaats van de prijzen voor uitmuntende bijdrage aan het vakgebied, beste publicatie en beste jonge onderzoeker.

Een ander bijzonder moment was de plenaire sessie op donderdag ter nagedachtenis van Don Dillman, een wereldwijd gerespecteerd surveyonderzoeker die in juni 2024 overleed. Hij en zijn werk, waaronder *The Tailored Design Method* en de *International Handbook of Survey Methodology*, werden geprezen door sprekers als Edith de Leeuw (emeritus hoogleraar survey methodologie) en Rory Fitzgerald (directeur van de European Social Survey). Dillman, die in 2023 nog de ESRA-award voor uitmuntende bijdrage ontving, werkte intensief samen met onderzoekers van verschillende generaties.

De conferentie werd donderdagavond afgesloten met een gezamenlijk diner in de sfeervolle Geertekerk; een passend einde van een inspirerende week vol kennisuitwisseling en ontmoetingen.

10 jaar DataverseNL gevierd

Op 16 september kwam de DataverseNL-gemeenschap in Utrecht samen om het 10-jarig bestaan van de dienst te vieren. Meer dan 80 professionals namen deel en blikten terug op een decennium van groei, innovatie en samenwerking.

Het programma belichtte zowel behaalde successen als toekomstige kansen. Onderwerpen waren onder andere het onderhouden van open data en bijbehorende infrastructuur, FAIR-datakwaliteit en standaardprocedures, relevante meetinstrumenten voor DataverseNL-repositories, CoreTrustSeal-certificering en de integratie van DataverseNL in het bredere RDM-landschap.

Tijdens keynotes en interactieve workshops bespraken deelnemers manieren om het gebruik van DataverseNL te verbeteren, FAIR-datapraktijken te versterken en samenwerking tussen instellingen te bevorderen. Er werden praktijkvoorbeelden gedeeld, successen gepresenteerd en uitdagingen besproken. De sessies stimuleerden de uitwisseling van ideeën, zorgden voor waardevolle nieuwe contacten en benadrukten de samenwerkingsgeest die DataverseNL het afgelopen decennium heeft gekenmerkt.

Een bijzonder moment was de waardering voor Marion Wittenberg, de DataverseNL-servicemanager sinds het begin bij DANS, die onlangs met pensioen ging. Haar opvolger, Kristine Racina, is enthousiast om de dienst verder te ontwikkelen en de samenwerking binnen de gemeenschap voort te zetten.

Contact:
kristine.racina@dans.knaw.nl

Handelen in crypto's: spannend, maar niet zonder risico's

Bron: Unsplash

Crypto's kunnen snel in waarde stijgen en dalen. Cryptobezitters kunnen daar financieel van profiteren, maar ook hun investering (deels) kwijtraken. De schommelingen maken crypto spannend en soms zelfs verslavend. ■ LAUREN OUDE NIJHUIS

Om beter te begrijpen hoe Nederlanders met crypto zoals Bitcoin omgaan, voerden we in opdracht van het ministerie van Financiën een onderzoek uit. Hoe groot zijn de risico's die mensen nemen? En in hoeverre laten zij zich beïnvloeden door zogeheten *finfluencers*: financiële influencers die via sociale media advies geven over beleggen en persoonlijke financiën.

Wie zijn de cryptobezitters?

Ongeveer één op de tien Nederlanders van 18 jaar of ouder bezit crypto. Het zijn relatief vaak jonge mannen die op financieel vlak niet sterk afwijken van de gemiddelde Nederlander, maar gemiddeld wel iets impulsiever zijn en iets gevoeliger voor FOMO (*fear of missing out*). Net als traditionele beleggers zijn zij wat meer bereid om risico's te nemen. Toch blijven de financiële risico's meestal beperkt: de meeste cryptobezitters investeren relatief kleine bedragen. Een deel (8%) geeft aan dat een forse waardedaling zorgt voor het moeten besparen op uitgaven. Bij een klein deel zou het kunnen leiden tot serieuze financiële problemen.

Bewust van de risico's, maar ook op zoek naar spanning

Cryptobezitters geven vaak aan dat ze zich bewust zijn van de risico's. Tegelijkertijd worden ze vaak gedreven door nieuwsgierigheid, de hoop op winst en de spanning van het handelen. Die motivatie vertoont overeenkomsten met gokgedrag. Hoewel de meesten zich niet risicovol gedragen, geeft 1 op de 10 aan soms meer tijd of aandacht aan crypto te besteden dan ze van plan waren. Ook komt *loss chasing* bij 8% voor: blijven handelen om eerdere verliezen goed te maken.

De motivatie vertoont overeenkomsten met gokgedrag

De invloed van finfluencers

Op sociale media delen finfluencers regelmatig succesverhalen over crypto, waarmee ze volgers aansporen om ook in te stappen. Volgens de literatuur kunnen zij FOMO aanwakkeren of de illusie van controle versterken. Toch lijkt hun daadwerkelijke invloed op risicogedrag op

basis van dit onderzoek beperkt. Veel cryptobezitters zijn kritisch over de adviezen van finfluencers. De sociale omgeving lijkt daarentegen meer invloed te hebben. Cryptobezitters zijn vaak nieuwsgierig geworden door verhalen over crypto van mensen uit hun omgeving en zij zien deze mensen ook als een belangrijke informatiebron.

Wat betekenen deze uitkomsten?

De resultaten laten zien dat cryptobezitters over het algemeen niet risicovoller handelen dan traditionele beleggers. Maar er is wel een kleine groep die extra risico loopt met potentieel grote gevolgen voor hun financiële, mentale en sociale situatie. Het is daarom zinvol om te kijken naar manieren om risicovol gedrag te voorkomen.

Meer lezen over dit onderzoek? Het volledige onderzoeksrapport is hier te vinden: <https://tinyurl.com/yacf5px2>

De verzamelde data voor dit onderzoek zijn op termijn terug te vinden in het LISS data archive: <https://tinyurl.com/4tf22pdy>

Het LISS panel: toen, nu en de toekomst

Het LISS panel is sinds de oprichting in 2007 uitgegroeid tot een toonaangevende onderzoeksinfrastructuur met focus op representativiteit, innovatie en duurzame data voor de sociale wetenschappen. ■ LAUREN OUDE NIJHUIS

Het LISS panel (Longitudinal Internet studies for the Social Sciences) werd in 2007 opgericht als kern van het project *Measurement and Experimentation in the Social Sciences* (MESS). Hiervoor ontving onderzoeksinstituut Centerdata een zevenjarige subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Deze subsidie maakte deel uit van een bredere overheidsambitie om de Nederlandse kennisinfrastructuur te versterken. Het voorstel werd ingediend door Marcel Das, Arie Kapteyn en Arthur van Soest.

Groei en kwaliteit

Sindsdien is het LISS panel uitgegroeid tot een onmisbare onderzoeksinfrastructuur in Nederland en daarbuiten. In de beginjaren (2007 – 2014) konden onderzoekers kosteloos data verzamelen onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking, wat surveyonderzoek een enorme impuls gaf. De jaarlijkse kernstudie vormt met acht verschillende modules de ruggengraat van het panel alsook het LISS Data Archive: het data archief waar onderzoekers een schat aan gratis beschikbare longitudinale gegevens kunnen downloaden voor hun eigen (niet-commerciële) onderzoek.

Na de subsidie

Toen de NWO-financiering na 2014 afliep, was voortzetting van het LISS panel en het voor onderzoekers kosteloos verzamelen van data even niet meer zo vanzelfsprekend. Toch wist Centerdata met een nieuw financieringsmodel een manier te vinden om het panel duurzaam voort te zetten, mede dankzij de sectormiddelen die door het ministerie van OCW voor het LISS panel werden vrijgemaakt. Daarnaast dienen onderzoekers nu zelf budget beschikbaar te stellen om gegevens te verzamelen. Tot slot was een andere belangrijke stap de aansluiting bij ODISSEI: de nationale infrastructuur voor de sociale wetenschappen.

Innovaties in methoden van dataverzameling

Ook op het gebied van onderzoeksmethoden en dataverzameling is er de afgelopen jaren veel veranderd. Naast traditionele online vragenlijsten zet het LISS panel steeds vaker innovatieve technieken in. Voorbeelden zijn datadonatie (waarbij respondenten hun eigen digital trace data van sociale media platformen beschikbaar stellen) of het gebruik van sensoren in wearables (zoals met smartwatches en smartphones om data over fysieke activiteit, gps-verplaatsingen of audio te verzamelen).

De toekomst

De toekomst van het LISS panel staat in het teken van verdere groei en innovatie. Enerzijds werkt Centerdata aan uitbreiding van het panel naar 10.000 huishoudens (met ongeveer 14.000 panelleden), zodat ook kleinere, specifieke subgroepen onderzocht kunnen worden. Anderzijds wordt er gewerkt aan het zo toegankelijk mogelijk maken van het invullen van vragenlijsten voor panelleden. Hierbij ligt de focus op mobile-first deelname, met vragenlijsten die optimaal functioneren op smartphones en tablets en de ontwikkeling van een app die deelname eenvoudig en aantrekkelijk maakt en houdt. Daarnaast blijft Centerdata inzetten op duurzaamheid en FAIR data: via het LISS Data Archive blijven gegevens vindbaar, toegankelijk, interoperabel en herbruikbaar voor onderzoekers en beleidsmakers.

Het LISS panel heeft sinds de start aanzienlijke ontwikkelingen doorgeemaakt en is inmiddels een begrip geworden binnen het Nederlandse én internationale surveyonderzoek. Met blijvende aandacht voor representativiteit, innovatie en toegankelijkheid blijft Centerdata bouwen aan een betrouwbare bron van data over de Nederlandse samenleving, nu en in de toekomst.

Wil je op de hoogte blijven van het nieuws rondom het LISS panel?

Abonneer je dan op de nieuwsbrief:

<https://tinyurl.com/lisspanel>

Positieve beoordeling van het Sectorplan SGW en structurele financiering

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft de structurele financiering van het nationale Sectorplan sociale en geesteswetenschappen (SGW) goedgekeurd. Met dit besluit investeert Nederland voor de lange termijn in het versterken van onderzoekscapaciteit en -infrastructuur in disciplines variërend van sociologie en geschiedenis tot taalkunde en rechten. Voor onderzoekers markeert de goedkeuring een belangrijke stap: het biedt stabiliteit en continuïteit na jaren van projectmatige financiering. ■ KASIA KARPINSKA

Sectorplan SGW

Het Sectorplan is gezamenlijk opgesteld door universiteiten en onderzoeksorganisaties om gedeelde uitdagingen op het gebied van SGW aan te gaan. Prioriteiten zijn onder meer het creëren van meer vaste aanstellingen voor jonge onderzoekers, het stimuleren van interdisciplinaire samenwerking en het ontwikkelen van digitale infrastructuur waarmee onderzoekers op nieuwe en innovatieve manieren met data kunnen werken.

De structurele financiering van het OCW zorgt ervoor dat deze ambities niet alleen op korte termijn, maar ook in de komende decennia kunnen worden gerealiseerd.

Een deel van de middelen die voor het Sectorplan waren gereserveerd, werd gebruikt om een data-infrastructuur te ontwikkelen, uitgevoerd via Platform Digital Infrastructure (PDI-SSH). Deze stichting was actief tussen 2020 en 2025 en kende middelen toe aan voorzieningen voor digitale infrastructuur op het gebied van de SGW. Het kon daarbij gaan om het versterken en opschalen van bestaande initiatieven, maar ook om het opzetten van nieuwe. In totaal werden 22 projecten gefinancierd.

Welke projecten ontvangen structurele financiering?

Van alle gefinancierde projecten, kwamen er vijftien in aanmerking voor structurele financiering. Naar de positieve evaluatie door Commissie Sectorplan, ontvingen ze structurele financiering. Daaronder vallen projecten als WetSuij (een webportal met

open-source tools die gebruiksvriendelijke toegang geeft tot juridische gegevens uit Nederland en de EU en krachtige NLP-methoden beschikbaar maakt voor zowel rechtswetenschappers als NLP-onderzoekers), de Digital Data Donation Infrastructure (waarmee mensen hun digitale spoor-/traceergegevens van grote online platforms veilig kunnen doneren aan onderzoekers) en HIP-NL (een uniek grootschalig historisch inkomenspanel op basis van Nederlandse belastinggegevens (1851-1922), dat inkomensgegevens van 200.000 mensen koppelt aan gedigitaliseerde akten van de burgerlijke stand en bevolkingsregisters).

Met het besluit van het OCW om structurele financiering te verstrekken, kunnen initiatieven die door PDI-SSH worden gefinancierd, blijven groeien en innoveren. Voor de SGW-gemeenschap is de goedkeuring zowel een beloning voor de jarenlange samenwerking als een oproep om in actie te komen: deze kans gebruiken om Nederlands onderzoek duurzamer, inclusiever en toekomstbestendiger te maken. ●

Slimmer zoeken in het LISS Data Archive

Vanaf oktober introduceert het LISS Data Archive een nieuwe zoektechnologie: vector-based search. Deze methode maakt het eenvoudiger om snel relevante studies en data te vinden. In plaats van alleen exacte zoektermen weer te geven, toont de zoekfunctie ook gerelateerde onderwerpen. Zo kan een zoekopdracht naar *dokter* ook resultaten opleveren die gaan over *ziekenhuizen* of *gezondheidszorg*. Bij elk resultaat wordt bovendien een relevantie-score (vectorwaarde) getoond, zodat gebruikers zien hoe sterk de gevonden studie

aansluit op hun zoekopdracht. Bovendien werkt de methode in elke taal: wie in het Japans of Spaans zoekt, krijgt toch Engelse resultaten. Daarmee wordt het LISS Data Archive sneller, gebruiksvriendelijker en internationaal beter toegankelijk.

Probeer het zelf in het LISS Data Archive:

<https://www.dataarchive.lissdata.nl/>

E-DATA & RESEARCH

MAGAZINE OVER DATA EN ONDERZOEK IN
DE ALFA- EN GAMMA-WETENSCHAPPEN

OVERNEMEN ARTIKELEN

Wilt u een artikel uit dit blad overnemen? Dat mag altijd, maar vermeld wel de bron (e-Data & Research) en de naam van de auteur van het artikel. Neem ook contact op met de hoofdredacteur (zie colofon) om door te geven waar artikelen geplaatst worden.

Scan deze QR-code met een smartphone om de website van e-Data te bezoeken. edata.nl

Beeld:

Uitsnede van beeld bij artikel 'Handelen in crypto's'. Zie pagina 17
Bron: Unsplash

